

Douwe van Epema (omstr 1564-1624)¹

In 1601 stond Douwe van Epema te popelen om zijn vader Hessel op te volgen als grietman van Hemelum Oldephaert en Noordwolde (HON).² Al diverse keren had hij de honneurs waargenomen en zijn kandidaatstelling was volgens plan verlopen: Van alle kandidaten kreeg hij de meeste dorpen achter zich. Maar de stadhouder in Leeuwarden had het laatste woord. Hij onthield Douwe de betrekking omdat er weerstand was vanuit de kerk.³ Volgens de toenmalige dorpspredikant Rudolphus Fabritius gaf Douwe zijn toekomstige onderdanen niet het goede voorbeeld, omdat hij regelmatig onder de preek en niet ver van de kerk, “heeft lopen kaesen [kaatsen] ofte balslaen.” Douwe van Epema is daarmee met afstand de oudst bekende sporter van Koudum, maar op verzoek van de kerkelijke classis ging het grietmansambt in eerste instantie naar Rienk Attesz uit Elahuizen. Over het mislopen van de benoeming toonde Douwe zich vervolgens weinig sportief.

Op Goede Vrijdag, kort na zijn nederlaag, had hij de hele dag “sitten en drinken”, zelfs toen hij in de kerk verwacht werd om de dienst bij te wonen. “Dull en vull sijnde, met een toornigh ghemoet”, had hij te kennen gegeven dat hij bepaalde personen “den beck wolde te breken.” Vervolgens ging hij naar de pastorie, om zijn woede te koelen op de predikant. Deze zag zijn belager echter aankomen. Hij vluchtte naar zijn kamer en stuurde zijn vrouw naar de deur om te laten zeggen dat hij niet thuis was. “Niet twijfelende ofte sijn voornemen is geweest om mij eenich quaat ende letsel an te doen,” schreef de predikant over Douwes onbeholpen manieren. Ook op Paasdag ging Douwe niet naar de preek. In plaats daarvan tergde hij de dominee opnieuw door onder de dienst rond de kerk te wandelen met de dorpsrechter en enige andere medestanders, volgens de dominee “tot grote ergernisse van de vromen en eenvoudighen.”

Als het aan dominee Fabritius had gelegen was Douwe nooit grietman geworden en zou er waarschijnlijk geen straat naar hem zijn genoemd. Maar Fabritius verliet Koudum zo snel hij kon. In 1603 werd zijn opponent alsnog grietman.⁴ In Douwes ogen konden predikanten blijkbaar weinig goed doen want ook met de opvolgers maakte hij ruzie.⁵ Gerardus Vockinghius was niet van plan te wijken voor de grietman en zijn maten, maar de situatie werd uiteindelijk onhoudbaar. Ondanks bemiddeling van de kerkelijke classis moest ook hij zijn heil ergens anders zoeken. Nummer vier, Wolterus Regneri, een scheepspredikant die niet had gestudeerd, was naar Douwes zin want deze bleef.⁶

¹ Deze tekst is eerder verschenen als onderdeel van: Vries, Jan de, ‘Straatnamen 3’ in: *Bulte Nijs, dorpskrant van Koudum* (nr. 241, okt. 2013). Er zijn enkele kleine wijzigingen aangebracht, ter verduidelijking en verbetering, en voetnoten met aanvullingen en verwijzingen.

² Douwes ouders zijn: Hessel Douwes Epema (ook Yepinga, Epinga, ovl. 1600), grietman van HON van 1581-1600, en Eelck Douwes Sixma (ovl. 1603).

³ Tresoar 5, Staten van Friesland, nr. 2643, Grietmansverkiezingen HON 1582 en 1601.

⁴ Zie over Douwe van Epema: Baert van Sminia, Hobbe, *Nieuwe naamlijst van Grietmannen van de vroegste tijden af tot het jaar 1795* (Leeuwarden 1837). Douwe van Epema was allesbehalve onomstreden: *Hij [DvE] werd den 17 November 1603 aangesteld tot Grietman en had van 1605 tot 1607 zware procedures tegen Tinco van Andringa Dijkgraaf van Hemelum Oldephaert dien hij door slinksche wegen van het Dijkgraafschap wilde ontzetten*. Douwe Epema woonde niet op Epemastate, zoals Baert van Sminia schrijft, maar op Galamastate.

⁵ Fabritius’ opvolger Johannes Clingbiel hield het al na twee jaar voor gezien. Hij werd opgevolgd door Vockinghius.

⁶ De dominees hebben hun ervaringen met de obstinate grietman vastgelegd in het kerkenraadsboek. historisch.koudum.nl/index.php/kerkelijk-leven-tegel/kerkenraadsboek-1587-ca-1640

Het was een naamgenoot, namelijk wethouder Douwe H. de Jong, die omstreeks 1965 voorstelde om in Koudum een straat naar de vroegere grietman te noemen. In de eerste plaats “omdat deze grietman zich (helaas zonder resultaat) heeft beijverd om de tol bij Galamadammen niet te doen tot stand komen,” zoals hij het formuleerde.⁷ Als gemeentebestuurder was De Jong de langdurige en moeizame strijd over het beëindigen van de tol, en de enorme afkoopsom die moest worden betaald blijkbaar nog niet vergeten.⁸

Douwe de Jong toont in het voorstel zijn interesse voor geschiedenis, want hij gaf meer redenen om Douwe Epema in herinnering te houden. Als grietman liet deze namelijk een nieuwe toren bouwen bij de kerk. Een enorme toren was het, twee keer zo hoog als de huidige, met muren van twee meter dik. Alleen al in het fundament waren 180.000 stenen verwerkt. Het verhaal gaat dat een bezoeker, met wat een van de eerste verrekijkers moet zijn geweest, vanaf de omloop van de toren schepen op de rede van Texel kon onderscheiden.⁹ Douwe van Epema was een ondernemende grietman en nauw betrokken bij de uitvoering van nog een groot werk: Rond 1620 kocht hij een belang van maar liefst 25% in de bedijking van het Workumer Nieuwland. De totale investering van 59.000 gulden ging de middelen van de Workumer stadskas te boven. Het stadsbestuur verwierf eveneens een belang van 25%.¹⁰ De bedijking van wat wellicht te betitelen is als de eerste (en enige) Zuiderzeepolder ging in 1621 van start.

Douwe van Epema was getrouwd met Wick, de derde dochter uit het wonderlijke gezin van Seerp Galama, dat minstens 10 dochters telde en slechts 1 zoon. Zij stierf op 4 april 1600, enkele dagen na de doop van haar zoon Tjalling, en werd bijgezet in het familiegraf in de Martinikerk dat bij het Galamahuis hoorde, waar het gezin woonde. Toen Douwe een kwart eeuw later op sterven lag, hoopte hij dat een van zijn beide zonen hem zou opvolgen.¹¹ Dat is niet gebeurd, wel liet hij hen een zeer omvangrijk bezit na. Naar de huidige maatstaven was Douwe multimiljonair. Hij moet zijn rijkdom grotendeels zelf vergaard hebben en gezien zijn optreden in 1601, trad hij daarbij ongetwijfeld de grenzen van de redelijkheid. Een predikant liet zich ontvallen: “dat wat die grietman mehr als een saete lants of 2 hadde, hij sulx hadde gestoolen.” In 1649 werd Douwes totale nalatenschap getaxeerd op 80.602 gulden en 16 stuivers. In dat jaar werd eindelijk de erfenis tussen de zonen Seerp en Tjalling definitief verdeeld.

⁷ Gemeentearchief Sudwest Fryslân, HO Nieuw archief, nr. 1191, straatnaamgeving 1942-1966. Het is de vraag of Douwe van Epema daadwerkelijk heeft gestreden voor het tolvrij maken van Galamadammen, want de toenmalige eigenaren waren zijn schoonzuster en zwager Foeckje Galama en Laelius Lycklama.

⁸ Zie over de tol bij Galamadammen: Beekman, Wim c.s., *100 jaar Dorpsbelangen Koudum* (2013) p. 36.

⁹ Het verhaal is afkomstig uit de beschrijving van de grietenij HON in: Winsemius, Pierius, *Chronique ofte historische geschiedenis van Vrieslant [...]* (Franeker 1622), zie: historisch.koudum.nl/index.php/schrijvers-en-dichters/1622-pierius-winsemius

¹⁰ Siemelink, T.H., *Geschiedenis van de stad Workum. Van de hervorming tot den patriottentijd* (Workum 1903) beschikbaar op: friesgenootschap.nl (laatst geraadpleegd 6 sept. 2020).

¹¹ Tresoor 14, Hof van Friesland, nr. 16777 / 78. In het testament betitelde Douwe zijn zonen ten onrechte als adellijke jonkheren.